

**MEMÒRIES**  
**DE LA REIAL ACADÈMIA MALLORQUINA**  
**D'ESTUDIS GENEALÒGICS,**  
**HERÀLDICS I HISTÒRICS**

Núm. 23

*Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics*  
Història: 1ª Època (1953-1955): *Memorias de la Academia Mallorquina de Estudios Genealógicos*. ISSN 1137-6414.

2ª Època (1993-2001) *Memòries de l'Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics* ISSN 1137-6406.

ISSN 1885-8600

Periodicitat : ANUAL

Editor: *Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Històrics, Genealògics i Heràldics*.  
<<http://www.ramehg.es/>>

Academia associada al  Instituto de España

*Director*

Dr. Antonio Planas Rosselló, Universitat de les Illes Balears

*Consell de Redacció*

Dr. Pedro de Montaner Alonso, Arxiu Municipal de Palma

Dr. Miguel J. Deyá Bauzá, Universitat de les Illes Balears

Dr. Miguel Ángel González de San Segundo, Universidad de Zaragoza

Dr. Fernando Sánchez Marcos, Universitat de Barcelona

Dr. Esteban Sarasa Sánchez, Universidad de Zaragoza

La revista es troba inclosa en el catàleg LATINDEX ([www.latindex.org](http://www.latindex.org))

Incorporada a DICE

Categoritzada a ANEP i CIRC

Indexada a les bases de dades ISOC i *Regesta Imperii*

Allotjada a e-Dialnet: <<http://dialnet.unirioja.es/servlet/revista?codigo=12069>>

La correspondència i remisió d'originals s'haurà de dirigir a :

*Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics*, C/ de la Rosa, 3.  
07003 Palma de Mallorca.

© dels autors pels seus articles

Reservats tots els drets. Cap part d'aquesta revista pot ésser reproduïda, emmagatzemada en un sistema d'informàtica o transmesa de qualsevol forma o per qualsevol mitjà, electrònic, mecànic, fotocòpia, gravació o altres mètodes sense previ i exprés permís de l'editor de la revista.

Dipòsit legal PM

Imprès a les Illes Balears per:

Impresrapit S.L.

C/Baró Santa Maria del Sepulcre, 7

07012 Palma de Mallorca

MEMÒRIES DE LA REIAL ACADEMIA MALLORQUINA  
D'ESTUDIS GENEALÒGICS, HERÀLDICS I HISTÒRICS

ÍNDIX

Elvira González Gozalo <i>Los trazos murales espontáneos, testimonios arqueológicos de nuestra cultura. El caso de Mallorca</i>	7
M. Carme Coll Font <i>Arnau de Togores: l'empremta del guerrer</i>	23
Antoni Mut Calafell <i>Onomàstica dels participants als actes celebrats a Ciutat de Mallorca l'any 1300 amb motiu de l'actualització de les franqueses i privilegis del Regne promoguda per Jaume II</i>	39
María Barceló Crespí <i>Els Massanet: poder econòmic i prestigi social (segle XV)</i>	79
Miguel Gabriel Garí Pallicer <i>Los horneros de la Ciutat de Mallorca moderna: reproducción y movilidad social</i>	109
Albert Cassanyes Roig <i>La fundació de la Congregació de l'Esperit Sant i la seva tasca de beneficència a l'Hospital General de Mallorca (1598-1605)</i>	125
Miquel Pou Amengual <i>Consum i desmembració de pintura mitològica a l'Alta societat illenca. L'exemple d'un fris d'Acteó i Diana</i>	137
Felipe Rodríguez Morín <i>Sobre la conmoción sufrida por los reaccionarios mallorquines en 1813, a cuenta de una traducción de El Contrato Social de Rousseau</i>	163
<i>Memòria de la Reial Acadèmia d'Estudis Històrics, Genealògics i Heràldics</i>	193

# LA FUNDACIÓ DE LA CONGREGACIÓ DE L'ESPERIT SANT I LA SEVA TASCA DE BENEFICÈNCIA A L'HOSPITAL GENERAL DE MALLORCA (1598-1605)

Albert Cassanyes Roig  
*Universitat de les Illes Balears*

## RESUM

Aquest article presenta la fundació de la Congregació de l'Esperit Sant, que depenia del col·legi de Montis-ion, i com des del primer moment es va ocupar en tasques de beneficència a l'Hospital General. A partir de les seves ordinacions i de les deixes pies rebudes, es pretén remarcar la importància de la congregació en l'assistència benèfica a Mallorca.

**PARAULES CLAU:** Congregació de l'Esperit Sant, Hospital General, beneficència, jesuïtes.

## ABSTRACT

This article presents the foundation of the Congregation of the Holy Spirit, which depended of the Montis-ion school, and how early on engages in charity tasks on General Hospital. Based on its ordinances and its legacy, it pretends to note the importance of the congregation in beneficent assistance in Mallorca.

**KEYWORDS:** Congregation of the Holy Spirit, General Hospital, charity, Jesuits.

Els col·legis jesuïtes de tot el món comptaren amb congregacions, agrupacions de persones que s'ajuntaven no únicament per dur a terme pràctiques pietoses i de beneficència, sinó també per viure d'acord amb les virtuts cristianes, sota la direcció espiritual d'un pare jesuïta<sup>1</sup>. De fet, no s'ha d'oblidar que, en origen, la Companyia de Jesús no cercava únicament l'educació i instrucció dels joves, sinó també la "re Cristianització" d'un territori ja catòlic<sup>2</sup>. Els orígens d'aquestes congregacions s'han de situar en el 1563, quan Giovanni Leunis, mestre de Gramàtica en el Col·legi Romà,

---

<sup>1</sup> El Pare Superior General Claudio Acquaviva va promulgar el 1587 unes Regles Comunes per a totes les congregacions jesuïtes, amb l'objectiu que totes presentessin un mateix aspecte. Tot i això, se permetia que cada congregació se dotés de les seves pròpies regles. REVUELTA GONZÁLEZ, M., *La Compañía de Jesús en la España Contemporánea. Tomo III: Palabras y Fermentos (1868-1912)*, Madrid: Universidad Pontificia de Comillas, SAL Terrae, Ediciones Mensajero, 2008, pp. 451-452.

<sup>2</sup> BURRIEZA SÁNCHEZ, J., "Los colegios de jesuitas en la Corona de Castilla", en RODRÍGUEZ-SAN PEDRO BEZARES, L. E.; POLO RODRÍGUEZ, J. L. (eds.), *Universidades hispánicas: colegios y conventos universitarios en la Edad Moderna (I)*, Salamanca: Universidad de Salamanca, 2009, p. 110.

va reunir alguns estudiants per retre devoció a la verge Maria<sup>3</sup>. Els estudiants se congregaven diàriament després de les lliçons i resaven i llegien un llibre espiritual. A més, els diumenges i els dies de festa cantaven les Vespres. L'any següent, aquell grup d'estudiants se va dotar d'una regla pròpia, esdevenint permanent; ja se pot parlar, en aquest moment, d'una congregació<sup>4</sup>.

Tot i els seus orígens bàsicament estudiantils, les congregacions dels jesuïtes se varen obrir a altres sectors de la societat, de manera que és possible trobar-hi, juntament a les congregacions d'estudiants, altres formades, per exemple, per cavallers o clergues<sup>5</sup>. Sigui com sigui, totes les congregacions, independentment de les característiques dels seus membres, eren agregades a la congregació Prima Primària de Roma, adquirint, al seu torn, les indulgències i privilegis concedits<sup>6</sup>. Aquesta pràctica, iniciada el 1576 per les congregacions de Renània, se va veure reforçada per la butlla *Omnipotentis Dei* de Gregori XIII de 5 de desembre de 1584, per la qual s'atorgava a la Congregació del Col·legi Romà la primacia entre la resta de congregacions jesuïtes, entre d'altres mesures<sup>7</sup>.

Les congregacions dels jesuïtes obtingueren un gran èxit, que se manifesta, sobretot, en la seva ràpida expansió geogràfica i la incorporació de membres de gran prestigi que animaven a la integració d'altres persones en aquelles. A més, les diverses tasques pastorals que realitzaven, essencialment en l'àmbit de la beneficència, eren suficientment publicidades<sup>8</sup>.

La Reial Cèdula de Carles III de 14 d'agost de 1768 va declarar extintes totes les congregacions jesuïtiques<sup>9</sup>; no s'ha d'oblidar que els membres de la Companyia de Jesús havien estat expulsats de tots els territoris de Carles III l'any anterior. Malgrat tot, la supressió dels jesuïtes el 1767 no va suposar la dissolució de les congregacions, encara que moltes ho feren en desaparèixer els seus responsables espirituals, els pares jesuïtes; les que subsistiren passaren a dependre del clergat secular i del bisbe<sup>10</sup>.

El col·legi de Montis-ion de Mallorca va comptar amb dues congregacions fundades durant el segle XVI i una del segle XVII. La primera va ser la Congregació dels Estudiants, posada sota l'advocació de la Mare de Déu de l'Anunciació i amb sant Joan Baptista com a patró secundari. Aquesta congregació va ser fundada, segons el llibre *Historia del Colegio de Montesión*, custodiat a l'arxiu del col·legi, el 1576<sup>11</sup>, una data bastant primerenca, sobretot si se té en compte que la primera congregació, la

<sup>3</sup> BURRIEZA SÁNCHEZ, J., "Los ministerios de la Compañía", en EGIDO, T. (coord.), *Los jesuitas en España y en el mundo hispánico*, Madrid: Marcial Pons, 2004, p. 148. La devoció a la verge Maria donà com a resultat que les congregacions posades sota el seu patronatge rebessin el nom de Congregacions Marianes.

<sup>4</sup> *Regole della Congregazione Prima-Primaria nel Collegio Romano*, Roma, 1811, pp. 2-3.

<sup>5</sup> Així doncs, per exemple, el Reial Col·legi de l'Esperit Sant de Salamanca comptava amb tres congregacions religioses, cadascuna de les quals era destinada a un sector social concret. BURRIEZA SÁNCHEZ, J., "Los ministerios de la Compañía", p. 149.

<sup>6</sup> Una recopilació de les regles, privilegis i indulgències de la Prima Primària i, per extensió, de totes les congregacions jesuïtes del món se troba a la tercera part de *Esposizione delle regole e privilegii della Congregazione Prima-Primaria nel Collegio Romano dedicata a S. A. R. D. Carlo Ludovico Borbone infante di Spagna duca di Lucca, etc. Della Congregazione medesima prefetto perpetuo*, Roma, 1824, pp. 44-53.

<sup>7</sup> BURRIEZA SÁNCHEZ, J., "Los ministerios de la Compañía", p. 149.

<sup>8</sup> BURRIEZA SÁNCHEZ, J., "Los colegios de jesuitas en la Corona de Castilla", p. 148.

<sup>9</sup> *Novísima recopilación de las leyes de España*. Ley I, Título XI, Libro I, Madrid, 1805, p. 93.

<sup>10</sup> REVUELTA GONZÁLEZ, M., *La Compañía de Jesús...*, p. 449.

<sup>11</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 75. *Executorias de la Universidad*, ff. 107v-108r.

del Col·legi Romà, va ser fundada només tretze anys abans<sup>12</sup>. Era dirigida per un professor de Filosofia o de Teologia del col·legi, i un teòleg exercia com a prefecte. Per la seva banda, els seus membres eren els estudiants del col·legi de Monti-sion<sup>13</sup>, generalment els més brillants, i el 1585 agrupava una vuitantena de joves<sup>14</sup>. La segona congregació fundada en el col·legi de Monti-sion durant el segle XVI va ser la Congregació de l'Esperit Sant, integrada per cavallers i menestrals, i que constitueix l'objecte d'estudi del present article. Finalment, la tercera congregació que tenia la seu en el col·legi de Monti-sion va ser la Congregació de la Mare de Déu de l'Expectació (tot i que el 1643 canvià el patronatge pel de la Visitació de Maria), integrada per clergues. Va ser fundada el 1611, i, segons sembla, va ser la que tingué un funcionament més efímer, doncs el 1767 s'indica que ja no tenia activitat<sup>15</sup>.

## **La fundació de la Congregació de l'Esperit Sant**

La fundació de la Congregació de l'Esperit Sant de Mallorca<sup>16</sup> va ser, pel que sembla, una tasca bastant complicada. De fet, des que es va proposar per primera vegada la seva constitució fins a la fundació definitiva hagueren de passar nombrosos anys<sup>17</sup>. Segons els fundadors de la congregació, el seu objectiu era servir el Senyor, emulant, per aconseguir-ho, les congregacions a tal efecte ja instituïdes en altres ciutats amb presència de pares jesuïtes. Aquest grup de ciutadans mallorquins, que desitjaven fundar la congregació, sol·licitaren als pares jesuïtes del col·legi de Monti-sion la seva creació, però la seva resposta no va ser favorable, sense que es puguin indicar les causes d'aquestes primeres negatives<sup>18</sup>.

Finalment, però, sembla que el pare visitador Llorenç de Sant Joan<sup>19</sup> va impulsar definitivament la constitució de la Congregació de l'Esperit Sant del col·legi de Monti-sion a través de la seva predicació<sup>20</sup>, tot i que la fundació de la congregació és atorgada al pare Gabriel Bolitxer el 1596, qui també en fou el seu primer director<sup>21</sup>. Sigui com sigui, el fet és que, ja el 1596, es celebraven ordinàriament conferències<sup>22</sup>. A més, l'èxit de la congregació va ser molt important, i, si en el moment de la seva

---

<sup>12</sup> Obrador Vidal indica que la congregació dels estudiants va ser fundada el 1571 pel pare Bernat Crespí, i que fou agregada a la Prima Primària de Roma el 1586. OBRADOR VIDAL, B., *450 años de historia del Colegio de Montesión en Palma de Mallorca. Apuntes cronológicos y documentación histórica. Tomo I. Desde la fundación del Colegio en 1561 hasta la expulsión en 1767*, Madrid: Asociación de Antiguos Alumnos del Colegio de Montesión, 2011, p. 187.

<sup>13</sup> BLANCO TRÍAS, P., *El Colegio de Nuestra Señora de Montesión en Palma de Mallorca. Apuntes históricos*, Palma: Imprenta Mossén Alcover, 1948, p. 52.

<sup>14</sup> OBRADOR VIDAL, B., *450 años de historia del Colegio de Montesión...*, p. 187.

<sup>15</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 75. *Executorias de la Universidad*, f. 108r.

<sup>16</sup> Nostra Senyora de l'Anunciació seria copatrona de la Congregació de l'Esperit Sant. BLANCO TRÍAS, P., *El Colegio de Nuestra Señora de Montesión...*, pp. 53-55.

<sup>17</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos, Reglas y algunas determinaciones de la Congregación del Espíritu Santo de Cavalleros. Llibre tercer*, f. 24r.

<sup>18</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, f. 24r.

<sup>19</sup> Llorenç de Sant Joan va ser enviat pel pare provincial d'Aragó Pedro del Villar el 3 d'agost de 1596. OBRADOR VIDAL, B., *450 años de historia del Colegio de Montesión...*, p. 257.

<sup>20</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, f. 24r.

<sup>21</sup> OBRADOR VIDAL, B., *450 años de historia del Colegio de Montesión...*, pp. 192-193.

<sup>22</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, f. 24r.

fundació comptava amb prop de 125 membres, en acabar el segle XVI ja eren més de dos-cents<sup>23</sup>.

Però un tràmit imprescindible pels membres fundadors de la Congregació de l'Esperit Sant era la unió de la congregació mallorquina amb la Congregació Romana, que donava, per altra banda, dret a la concessió d'indulgències, com passava en altres congregacions instaurades sota l'òrbita dels jesuïtes en altre parts del món. A tal efecte, el 21 de desembre de 1596, els membres fundadors de la Congregació de l'Esperit Sant redactaren una carta sol·licitant al Pare Superior General, en aquells moments Claudio Acquaviva, la seva benedició i inclusió en la Congregació Romana. Alguns dels signants de la carta varen ser Bernat Barrera, Francesc Cladera, Felip Despuig, Joanot Mut, Joan Onofre Real, Melcior Sans, Pere Santacília, Joan Torrella o Francesc Umbert, entre d'altres<sup>24</sup>.

La resposta va arribar de Roma mitjançant una carta redactada el 12 d'abril de 1697, en la qual s'anunciava la concessió a la sol·licitud d'unió de la Congregació de l'Esperit Sant del col·legi de Monti-sion a la Congregació Romana, adjuntant, així mateix, la patent amb la indicació de les indulgències concedides. La carta acabava amb una demanda al Senyor i "*a su sacrosanta y bendita madre*" perquè concedissin gràcia i abundància als membres de la Congregació de l'Esperit Sant, avisant-los, així mateix, que "*esta memoria les sirva de espuela para caminar en el bien, y de freno en las ocasiones de pecar que como a hombres se les podrán ofrecer*"<sup>25</sup>.

La Congregació de l'Esperit Sant del col·legi de Monti-sion, que comptava amb 125 cavallers congregats<sup>26</sup>, es va ajuntar per primera vegada el diumenge 18 de maig de 1597, procedint a designar els diferents càrrecs que la constituïen. En primer lloc, es va nomenar com a protector de la congregació el lloctinent general de Mallorca, Ferran de Sanoguera, mentre el càrrec de prefecte de la congregació va recaure en Ramon de Verí i Despuig<sup>27</sup>, batlliu de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem a Mallorca i fundador del col·legi de Monti-sion. Exerciren com a assistents el misser Joan Cristòfol Fivaller<sup>28</sup>, advocat fiscal de la Reial Audiència, i el canonge Pere Onofre Verí. Així mateix, s'elegiren sis consultors, que varen ser Felip Despuig, Ramon Desclapés, Pere Santacília, Antoni Estada, jurat per l'estament de mercaders, Pere Fiol, jurat per l'estament de menestrals, i el boter Francesc Umbert. Bernat Barrera va ser nomenat secretari de la congregació, Melcior Sans en fou nomenat notari, i Bernadí Salvador i el sabater Rafel Verger exerciren com a sagristans<sup>29</sup>. D'aquesta manera, el maig de 1597 va quedar constituïda la primera junta de la Congregació de l'Esperit Sant, que es renovava anualment el dia de la Pentecosta. Els oficials de la Congregació de l'Esperit Sant es reunien periòdicament per tractar els diferents temes corresponents a aquesta. La primera acta conservada en els llibres de

<sup>23</sup> OBRADOR VIDAL, B., *450 años de historia del Colegio de Montesión...*, p. 192.

<sup>24</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, f. 24r.

<sup>25</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, f. 24r.

<sup>26</sup> OBRADOR VIDAL, B., *450 años de historia del Colegio de Montesión...*, p. 261.

<sup>27</sup> Ramon de Verí va morir el 21 de juliol de 1599, i fou enterrat a l'església de Monti-sion.

<sup>28</sup> Cristòfol Fivaller i Soldevila era de Puigcerdà. El 1593 fou nomenat advocat fiscal de Mallorca, càrrec que ocupà fins a la seva mort el 1624. PLANAS ROSSELLÓ, A., *La Real Audiencia de Mallorca en la época de los Austrias (1571-1715)*, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2010, p. 313.

<sup>29</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, f. 25r.

la congregació data del 10 de juliol de 1598, en una sessió celebrada a la sagristia del col·legi de Monti-sion i presidida pel prefecte Felip Valentí<sup>30</sup>.

Segons les instruccions que havien de ser observades pel pare jesuïta encarregat de la Congregació de l'Esperit Sant, els membres d'aquesta es reunien setmanalment<sup>31</sup> els diumenges a les tres de l'horabaixa, un quart d'hora abans o després depenent de si era hivern o estiu. Aquest horari es justificava perquè era l'hora en què solia acabar l'ofici de Vespres, de manera que molts membres de la Congregació que havien acudit a escoltar-lo anaven directament de l'església a la seu congregacional. Les reunions setmanals tenien una durada, al seu torn, d'uns tres quarts d'hora, i començaven resant la lletania. L'única excepció la constituïen els diumenges que coincidien amb oficis solemnes a l'església, que, aleshores, no hi havia reunió de la Congregació de l'Esperit Sant perquè els seus membres havien d'assistir-hi<sup>32</sup>.

## **Les Ordinacions de la Congregació de l'Esperit Sant**

No va ser fins l'any 1605, això és vuit anys després de la seva constitució, que la Congregació de l'Esperit Sant va aprovar les ordinacions corresponents que en regularien el funcionament, estructurades en un total de deu punts. Aquestes ordinacions varen ser redactades per una comissió integrada pel prefecte Pere de Santacília, els assistents Rafel Albeni i Joanot Sureda, els consultors Domingo Mas, Bartomeu Mas, Antoni Gelabert, Bernat Barrera, Andreu Capelles, Gabriel Ciurana, Pere Marquès, Jaume Andreu Vidal i Rafel Verger<sup>33</sup>, i el pare de la congregació, i hagueren de ser aprovades, en darrer extrem, pel rector del col·legi de Monti-sion, aleshores Gabriel Álvarez Arroyo, del que depenia la congregació. La seva aprovació definitiva i posterior inclusió en els llibres de la congregació va ser el 4 de desembre de 1605<sup>34</sup>.

El primer punt tractava sobre l'ingrés de nous membres a la Congregació de l'Esperit Sant. Així, els candidats a entrar a la congregació havien de ser, en primera instància, aprovats per majoria de vots favorables pel prefecte, els assistents i el pare de la congregació. A continuació, la proposta d'ingrés era elevada als consultors, que emetien el seu vot secretament. No hi havia cap requisit previ per poder accedir a la Congregació de l'Esperit Sant. De fet, les Ordinacions indiquen clarament que pot ser admesa qualsevol persona, "sia cavaller, mercader, notari, menestral, sens fer acceptió de persona alguna"<sup>35</sup>.

A continuació, en el segon punt, s'establia que, en el moment d'entrar a la Congregació de l'Esperit Sant, els seus membres havien de portar un ciri de cera blanca de, com a mínim, mitja lliura de pes, encara que es permetia que, qui volgués,

---

<sup>30</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, ff. 50r-51r.

<sup>31</sup> En els seus inicis, però, les juntes de la Congregació de l'Esperit Sant serien mensuals, concretament el tercer diumenge de cada mes. OBRADOR VIDAL, B., *450 años de historia del Colegio de Montesión...*, p. 257.

<sup>32</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, sf.

<sup>33</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, f. 51v. Per als noms del que ocupaven els diferents càrrecs de la Congregació de l'Esperit Sant: AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, f. 27r.

<sup>34</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, f. 51v.

<sup>35</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, f. 51v.



dugués un ciri de major valor. Aquests ciris haurien de ser computats com a despeses de la congregació. Així mateix, s'ordenava que, mensualment, es llegís el sumari de les regles, i aquells que tinguessin ofici, també n'haurien de llegir les corresponents<sup>36</sup>.

Els dos punts següents, el tercer i el quart, es refereixen a la possibilitat d'expulsar els membres de la congregació. Un dels motius que podien justificar-ho era l'absència injustificada i recurrent a les conferències que se celebraven els diumenges en el col·legi de Monti-sion, seu de la Congregació de l'Esperit Sant. En el cas que l'assistència no fos possible, s'havia d'excusar o al prefecte o al pare responsable de la congregació. Si aquesta pràctica de l'absentisme arribava als dos mesos seguits, s'ordenava l'expulsió de l'absent de la congregació i la seva prohibició a participar en qualsevol acte públic organitzat per aquesta. A més, el membre expulsat no tenia dret a rebre cap tipus d'indemnització<sup>37</sup>. També era possible ser expulsat de la congregació per motiu de mala conducta. La iniciativa, en aquest cas, corresponia a la junta formada pel prefecte, els assistents, els consultors i el pare de la Congregació de l'Esperit Sant, que haurien de tractar la possible expulsió i aprovar-la per majoria de vots. En el cas que fos acceptada, el pare de la congregació hauria d'avisar secretament el membre expulsat per notificar-li la decisió i exhortar-lo a no tornar a assistir a la congregació, considerant que l'expulsat era coneixedor de la mala conducta que se li imputava i que no havia volgut corregir. Cal destacar que les Ordinacions indiquen que aquesta comunicació d'expulsió s'ha de fer "ab bon modo", que, juntament al secret de la notificació, cercava d'evitar afectar l'honor del membre expulsat<sup>38</sup>.

El cinquè punt tractava ja sobre el funcionament intern de la Congregació de l'Esperit Sant. Així, i en virtut d'aquest, la junta integrada pel prefecte, els assistents, els consultors i el pare de la congregació s'havia de reunir, com a mínim, el primer diumenge de cada més per tractar sobre diferents afers referents a la congregació<sup>39</sup>.

Els punts sisè i setè se centraven en la figura i les funcions dels infermers. Segons el sisè punt, la Congregació de l'Esperit Sant hauria de comptar amb dos infermers, un que fos eclesiàstic i l'altre laic. La seva principal funció era ser coneixedors dels membres de la congregació que estiguessin malalts, anar-los a visitar i donar resposta a totes les seves necessitats de qualsevol tipus, "axí en lo espiritual, com en lo temporal". Per altra banda, també oferien als malalts assessorament religiós, bàsicament recordant-los la necessitat de l'administració del sagrament de l'extremunció, i assessorament jurídic, concretament que disposessin els seus béns materials a través de la redacció del testament<sup>40</sup>. En cas de defunció, i segons el setè punt, els infermers havien d'avisar el prefecte o el pare de la congregació, que convocarien, al seu torn, la resta de membres de la congregació a una cerimònia en sufragi de l'ànima del difunt. Resulta interessant destacar que el setè punt preveu que s'oficiïn misses i que es resi el rosari, però també que es duguin a terme altres pràctiques segons la devoció de cadascú. Una petita referència al final de l'ordinació

<sup>36</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, f. 51v.

<sup>37</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, f. 51v.

<sup>38</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, f. 51v.

<sup>39</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, ff. 51v-52r.

<sup>40</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, f. 52r.

recorda que aquesta pràctica lliure era realitzada anteriorment, però que, per circumstàncies que no s'expliciten, havia estat abandonada<sup>41</sup>.

Unes altres figures de la Congregació de l'Esperit Sant, i que apareixen regulades al vuitè punt, són els responsables de la presó. Les seves funcions no estan tan detallades com en els cas dels infermers, però s'hi indica que la seva tasca és acudir els dissabtes a la presó per intentar afavorir els pobres que s'hi troben tancats. Així, havien de cercar el seu alliberament intercedint per ells davant el virrei i els jutges de la rota. Aquesta pràctica seria una novetat a Mallorca, perquè les ordinacions indiquen que aquest mètode era utilitzat en altres llocs i que funcionava bastant bé<sup>42</sup>.

Les conferències<sup>43</sup> a les quals assistien els membres de la Congregació de l'Esperit Sant constituïen el punt central del novè apartat. En aquest punt, s'establí que s'intentés evitar la repetició de ponents i conferenciats, per tal que hi hagués varietat entre aquests per millor aprofitament per part dels membres de la congregació. Sembla que corresponia al rector del col·legi de Montesión la selecció de ponents i conferenciats, perquè havia de ser a ell a qui es dirigissin els governants de la congregació per sol·licitar la varietat esmentada. Per altra banda, competia al pare de la congregació avisar amb una antelació de vuit dies aquells membres que haurien de respondre al conferenciant<sup>44</sup>.

Finalment, el desè punt feia de nou referència al prefecte i als assistents de la congregació, indicant que visitessin una vegada al mes tant l'hospital com la presó. L'objectiu d'aquestes visites era servir de model per a la resta de membres de la Congregació de l'Esperit Sant, però també observar aquelles mancances que la congregació podria intentar solucionar en benefici dels presos i dels malalts<sup>45</sup>.

## **La tasca de la Congregació de l'Esperit Sant a l'Hospital General de Mallorca**

Ja des de la seva fundació, la Congregació de l'Esperit Sant va presentar una manifesta voluntat d'estar present en l'àmbit de la beneficència a través de l'assistència als malalts de l'Hospital General de Mallorca<sup>46</sup>, tot i que també realitzava pràctiques caritatives als presoners<sup>47</sup>. S'ha indicat anteriorment que els punts sisè i setè de les ordinacions de la congregació se centraven en la figura dels infermers, regulant-ne el seu funcionament de forma més o menys detallada<sup>48</sup>. Malgrat tot, no s'ha de confondre aquesta figura amb l'infermer que, a nivell pràctic, s'encarregava de tenir

---

<sup>41</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, f. 52r.

<sup>42</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, f. 52r.

<sup>43</sup> Les conferències eren celebrades una vegada al mes, generalment el primer diumenge.

<sup>44</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, f. 52r.

<sup>45</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, f. 52r.

<sup>46</sup> Només recordar que l'Hospital General de Mallorca, creat el 1456 arran de la fusió dels hospitals de Sant Andreu, de Santa Catalina i del Sant Esperit, oferia servei a tots aquells malalts sense recursos. Per a les ordinacions que regien l'Hospital General, veure RIERA VAYREDA, F., "Les ordinacions de l'Hospital General de 1514", *Mayurqa*, 22 (1989), pp. 495-502.

<sup>47</sup> Els membres de la Congregació de l'Esperit Sant obtingueren l'alliberament de nombrosos presoners als quals aconseguiren canviar les seves males pràctiques. OBRADOR VIDAL, B., *450 años de historia del Colegio de Montesión...*, p. 192.

<sup>48</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, f. 52r.

cura dels malalts, i que depenia del propi Hospital General<sup>49</sup>. Per altra banda, també s'ha vist com el desè punt establia que el prefecte i els assistents havien de visitar una vegada al mes tant la presó com l'hospital per intentar detectar mancances que haguessin de ser resoltes<sup>50</sup>.

Malgrat tot, sí que resulta d'interès indicar que, en la primera constitució de la Congregació de l'Esperit Sant, de 18 de maig de 1597, no hi ha cap referència als infermers. De fet, la primera vegada que aquests apareixen és en l'elecció del 13 de maig de 1606, precisament la primera en ser celebrada després de l'aprovació de les Ordinacions. En aquesta ocasió, els infermers varen ser els reverends Antoni Font i Pere Vallespir. Així mateix, en la mateixa elecció es va procedir a nomenar també un guarda-roba de l'hospital, càrrec que recaigué en Francesc Reynés<sup>51</sup>.

La Congregació de l'Esperit Sant comptava amb una sala a l'Hospital General, una infermeria dotada amb diversos llits i tot el material necessari per atendre els malalts de la congregació<sup>52</sup>. Un infermer s'encarregava de l'assistència a aquests convalescents. Tot i que l'infermer depenia de l'Hospital General, els membres de la Congregació de l'Esperit Sant adoptaren una sèrie de mesures que havia d'observar, i que han quedat recollides en un document del segle XVIII<sup>53</sup>.

El finançament de la tasca de la Congregació de l'Esperit Sant a l'Hospital General procedia de les donacions i, sobretot, herències que se li feien, tant per part dels propis membres com d'altres externs<sup>54</sup>. Una de les donacions més importants, sobretot per la seva quantitat, va ser la realitzada pel batlliu de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem a Mallorca i primer prefecte de la congregació, Ramon de Verí. En el seu testament, redactat el 29 de juny de 1597 davant el notari Melcior Sans, va donar als oficials de la Congregació de l'Esperit Sant i als seus successors en el càrrec un censal anual valorat en un total de 433 lliures i 8 sous<sup>55</sup>, i que havia de ser destinat als pobres de l'Hospital General<sup>56</sup>. Una part d'aquest censal, valorada en 200 lliures, era cobrada anualment sobre un predi denominat Morell<sup>57</sup>, que pertanyia a Nicolau Burgues i a la seva esposa, Esperança Fuster. Els rèdits havien de ser repartits entre els malalts

<sup>49</sup> Hi havia a l'Hospital General un infermer i una infermera, encarregats dels malalts i de les malaltes, respectivament. RIERA VAYREDA, F., "Les ordinacions...", p. 500.

<sup>50</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, f. 52r.

<sup>51</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, f. 26v.

<sup>52</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, sf.

<sup>53</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 78. 1637. *Capbreu de la congregació de montission y comptes de procuradors. En este llibre se troban los actes de extracció de càrrechs, resolucions de juntas y alguns contes de procuradors*. Llom: *Cabreo de la congregación*, f. 137v.

<sup>54</sup> La importància d'aquestes deixes pies resulta evident si es té en compte que la Universitat aportava anualment només 500 lliures, que se sumaven als ingressos procedents d'altres obres pies i de les ajudes d'altres institucions regnícoles. DEYÁ BAUZÁ, M. J., "L'assistència social a Mallorca durant l'Antic Règim", en PASCUAL, A. (coord.), *De la beneficència a l'estat del benestar. Història del serveis socials a Mallorca (s. XVI-XX)*, Palma: Consell de Mallorca, 2011, p. 17. Segons López Molina i Esteban de Abizanda, l'Hospital General se va caracteritzar per un dèficit constant, amb majors despeses que ingressos. Per exemple, per a l'any 1558 indiquen que els recursos propis de l'Hospital General no cobrien ni el 50% de les despeses. LÓPEZ MOLINA, J.; ESTEBAN DE ABIZANDA, R., *El Hospital Provincial de Baleares. 1456-1960*, Palma: Imprenta Escuela Nazaret, 1961, p. 146.

<sup>55</sup> Aquesta quantitat, procedent de diversos censals, s'havia de mantenir inalterada. Així, en el cas que fos quitat un dels censals que s'abonaven, el prefecte i els assistents de la Congregació de l'Esperit Sant haurien de destinar els diners d'aquesta quitació en l'adquisició d'un nou censal que substituís el quitat, els rèdits del qual haurien de ser destinats a la funció encomanada en el document de la donació. AHUIB, Jesuïtes, Llibre 79. *Capbreu de la Congregació renovat en lo any 1652*. Llom: *Cabreo Congregación*, f. 39r.

<sup>56</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, ff. 112r-118r.

<sup>57</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, sf.

pobres internats a l'Hospital General. Unes altres 200 lliures s'havien de destinar a l'adquisició de medicines<sup>58</sup>. La resta, 33 lliures i 8 sous, servien per pagar l'exacció del censal<sup>59</sup>, així com altres despeses, per exemple, cera per als oficis religiosos de la Congregació<sup>60</sup>. En qualsevol cas, eren els oficials de la Congregació de l'Esperit Sant, reunits en sessió, els que havien decidit com es repartirien de forma més concreta les 433 lliures i 8 sous<sup>61</sup>. Si no fos factible celebrar aquesta sessió, Ramon de Verí va preveure la possibilitat que el prefecte pogués distribuir lliurement fins a un total de 3 lliures, amb l'obligació d'informar la resta dels oficials del destí d'aquests diners en la primera sessió que se celebrés. Una altra possibilitat prevista pel batlliu de Mallorca va ser la divisió de la Congregació de l'Esperit Sant en dues o tres congregacions menors en el cas que els seus membres s'incrementessin massa, pel que va ordenar que, si es donava aquest cas, la seva donació fos gestionada per "la Congregació de las personas més nobles"<sup>62</sup>. Finalment, si la Congregació de l'Esperit Sant mancava a Ciutat per qualsevol motiu, la donació quedava revocada, i el censal hauria de passar automàticament al descendent de Ramon de Verí de major edat, que podria disposar lliurement de la meitat de la renda; l'altra meitat hauria de destinar-se a l'obra pia esmentada. L'única excepció la constituïa el fet que el descendent de Ramon de Verí hagués procurat, precisament, la intromissió o desaparició de la Congregació; si es donava el cas, aquell era exclòs de la successió, i el censal passaria al següent a qui correspongués<sup>63</sup>. Sigui com sigui, el cas és que la donació de Ramon de Verí permeté que la Congregació de l'Esperit Sant sostingués alguns llits a l'Hospital General, destinats als pobres<sup>64</sup>.

A aquesta suma s'hi poden afegir altres llegats, com el que va fer Antoni Ferrandell en el seu testament del 17 de febrer de 1600<sup>65</sup>, en què llegà a l'Hospital General de Mallorca 40 lliures cens que li pagava anualment la Universal Consignació el mes de desembre. Ferrandell va nomenar com a administradors d'aquesta heretat el prefecte, els assistents i els consultors de la Congregació de l'Esperit Sant, que s'havien d'encarregar d'organitzar anualment un ofici i sermó, amb presència del diaca i del subdiaca conventual, a l'església de l'Hospital General el dia de sant Antoni de Pàdua (anomenat "sant Antoni de Juny"). Així mateix, aquell dia també s'havia de fer "pietansa" als pobres, i el que sobrés de les 40 lliures s'hauria de gastar en "*regalos*" per als malalts pobres del mateix hospital, segons el criteri dels administradors<sup>66</sup>.

---

<sup>58</sup> Tot i això, un document del 1853 indica que aquestes 200 lliures eren repartides entre els pobres "*vergonzantes*" de les parròquies. AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, sf.

<sup>59</sup> El prefecte i els assistents de la Congregació de l'Esperit Sant haurien de designar un procurador encarregat de l'administració de la donació de Ramon de Verí.

<sup>60</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 79. *Capbreu de la Congregació...*, ff. 38r-v.

<sup>61</sup> Ramon de Verí va prohibir explícitament que les autoritats governamentals, eclesiàstiques o de l'Hospital General participessin directa o indirectament de la distribució de la seva donació, sota pena de revocació. AHUIB, Jesuïtes, Llibre 79. *Capbreu de la Congregació...*, f. 39r.

<sup>62</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 79. *Capbreu de la Congregació...*, ff. 38v-39r.

<sup>63</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 79. *Capbreu de la Congregació...*, f. 39r.

<sup>64</sup> El testament de Ramon de Verí no especifica el sosteniment de llits, però una referència a aquests se troba en el testament de Joan Baptista Despuig, datat el 1650 (AHUIB, Jesuïtes, Llibre 79. *Capbreu de la Congregació...*, f. 45r-v). Per altra banda, en unes instruccions del segle XVIII s'hi indica que la Congregació de l'Esperit Sant mantenia set llits i un infermer (AHUIB, Jesuïtes, Llibre 78. *1637. Capbreu de la congregació...*, f. 137v).

<sup>65</sup> Antoni Ferrandell morí el 4 de setembre de 1601.

<sup>66</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 79. *Capbreu de la Congregació...*, f. 34r.

Altres llegats similars<sup>67</sup> varen ser els del Felip Despuig, en virtut del seu testament de 30 de juliol de 1597, per un total de 50 lliures<sup>68</sup>, el de Tomàs Torrella, de l'Orde de Calatrava, que mantenia un llit en l'Hospital General<sup>69</sup>, o el realitzat per Joan Baptista Despuig mitjançant testament de 22 de novembre de 1650, en el qual deixava 200 lliures a la Congregació de l'Esperit Sant per mantenir dos llits a l'Hospital General en les mateixes condicions que els llits mantinguts amb la renda de la donació de Ramon de Verí; la quantitat es reduiria a 100 lliures i un únic llit si el testador moria amb fills<sup>70</sup>.

## Conclusions

Des de molt prest, el col·legi de Monti-sion comptà amb tres congregacions, cadascuna de les quals era destinada a un col·lectiu concret: la dels estudiants, la dels laics (sobretot nobles i cavallers, però també amb presència de mercaders i menestrals) i la dels eclesiàstics. La constitució de les congregacions va ser molt ràpida en el col·legi mallorquí, doncs la primera en ser fundada, la Congregació de la Mare de Déu de l'Anunciació i de sant Joan Baptista, integrada pels estudiants del col·legi, se creà el 1576, només tretze anys després de la constitució de la primera congregació, la Prima Primària, en el col·legi jesuïta de Roma, i sols quinze anys més tard de l'establiment de la Companyia de Jesús a l'illa de Mallorca.

La fundació de la Congregació de l'Esperit Sant el 1596 va constituir un fet de gran importància per a la societat mallorquina de finals del segle XVI i principis del XVII. Els membres d'algunes de les principals famílies nobiliàries i cavalleresques de Ciutat s'integraren en la congregació jesuïta. Aquesta participació va suposar, per altra banda, un augment del prestigi de la congregació i, per tant, una multiplicació dels seus membres, que gairebé se varen doblar en només cinc anys.

L'èxit de la Congregació de l'Esperit Sant no s'ha de cercar només en el prestigi dels seus membres, de la institució i de la pròpia Companyia de Jesús, sinó també en una vertadera pietat per part d'aquells que l'integraven. L'annexió de la Congregació de l'Esperit Sant a la Prima Primària de Roma permeté la concessió de totes les seves indulgències i privilegis a la congregació mallorquina. A més, els exercicis pietosos eren periòdics, i la voluntat d'aconseguir la Salvació a través de les pràctiques caritatives i espirituals era, en molts de casos, sincera.

Les Ordinacions de la Congregació de l'Esperit Sant, aprovades el 1605, presenten ja una institució bastant reglada, amb disposicions referents a l'ingrés i expulsió dels seus membres, així com d'altres referents a la seva organització interna. Però potser un dels elements més destacats és que inclou ja les principals pràctiques

<sup>67</sup> El 10 d'octubre de 1853, Mateu Tous, vocal de la Junta Provincial de Beneficència, realitzà un llistat amb les diferents rendes que cobrava la Congregació de l'Esperit Sant i que anaven destinades a l'Hospital General. AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, sf.

<sup>68</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 79. *Capbreu de la Congregació...*, f. 36v-37r. A més de les 50 lliures referides, el testament de Felip Despuig deixava també 40 lliures de cens més, 35 de les quals haurien de ser repartides en els convents de Sant Francesc d'Assís, de Jesús Extramurs i de Sant Francesc de Paula i les altres 5 servirien per l'exacció. La disposició va ser executada el 1598. AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, sf.

<sup>69</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 79. *Capbreu de la Congregació...*, f. 45v.

<sup>70</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 79. *Capbreu de la Congregació...*, ff. 45r-v.

caritatives de la congregació, concretament l'assistència als malalts i a les persones tancades en les presons. Pel que respecta als infermers, n'hi ha dos que tenen cura dels malalts que formen part de la congregació, als que procuren una cura espiritual, sobretot, mentre són el prefecte i els assistents els encarregats de visitar mensualment l'Hospital General per detectar-hi mancances i ajudar els malalts que s'hi trobin internats.

Resulta evident la importància que tingué la cura dels malalts de l'Hospital General per als membres de la Congregació de l'Esperit Sant. Aquesta beneficència s'ha de lligar a la recerca de la salvació espiritual dels membres de la congregació, però també a un vertader proïsme i a una preocupació constant per evitar que els desfavorits esdevinguin protagonistes d'una revolta<sup>71</sup>. Sigui com sigui, ja des del primer moment se troben disposicions testamentàries encaminades a dotar econòmicament la congregació jesuïta perquè pugui dur a terme les seves pràctiques pietoses a l'Hospital General. La donació més important, tant per la quantitat com per la seva prestesa, va ser la del batlliu Ramon de Verí, qui el 1597 cedí 433 lliures i 8 sous a la Congregació de l'Esperit Sant. Aquests recursos permetrien sustentar els primers llits a l'Hospital General. Però la de Ramon de Verí només fou una de les donacions inicials, doncs foren molts els membres que imitaren el seu exemple i també varen preveure en els seus respectius testaments donacions a la Congregació de l'Esperit Sant en benefici de l'Hospital, tot i que més modestes que les de Ramon de Verí.

Per tot plegat, és possible considerar la fundació de la Congregació de l'Esperit Sant el 1596, en el col·legi de Montisio de la Companyia de Jesús, com un fet de gran transcendència, no només per a la societat mallorquina de finals del segle XVI i principis del XVII, sinó també per a la beneficència i assistència del mateix període. És evident que la implicació de la Congregació de l'Esperit Sant en l'Hospital General, sustentada amb les donacions de censals previstes en els testaments dels seus membres, permeté que la principal institució sanitària de Mallorca comptés amb una ajuda gens menyspreable, doncs la congregació jesuïta arribaria a mantenir un total de set llits, a més d'un infermer encarregat de vetllar pels malalts que els ocupaven. Aquesta pràctica assistencial se mantindria fins a l'expulsió dels jesuïtes el 1767, tot i que encara el 1853 la Junta Provincial de Beneficència reclamaria els censos que cobrava la congregació<sup>72</sup>.

Tot i la important tasca desenvolupada per la Congregació de l'Esperit Sant en el manteniment de l'Hospital General, tant a través dels infermers com, i sobretot, per les deixes pies de les quals n'era beneficiària, les principals relacions històriques de la institució assistencial no n'esmenten la seva participació. Així doncs, no apareixen referències a la congregació dels jesuïtes en l'obra clàssica de Casimiro Urech Cifre<sup>73</sup>, ni en la de López Molina i Esteban de Abizanda<sup>74</sup>. El present article ha pretès presentar el vessant assistencial de la Congregació de l'Esperit Sant en els seus inicis,

---

<sup>71</sup> DEYÁ BAUZÁ, M. J., "L'assistència social a Mallorca durant l'Antic Règim", p. 14.

<sup>72</sup> AHUIB, Jesuïtes, Llibre 77. *Origen, progresos...*, sf.

<sup>73</sup> URECH CIFRE, C., *Memoria. Hospital General de las Islas Baleares. Noción histórica sobre su origen, patronato, prerrogativas, culto y economía, con un capítulo final donde se resumen estos objetos exponiendo ulteriores observaciones*, Palma: Imprenta de Pedro José Gelabert, 1978.

<sup>74</sup> LÓPEZ MOLINA, J.; ESTEBAN DE ABIZANDA, R., *El Hospital Provincial de Baleares...*

això és en el moment de la fundació de la institució. Quedaria encara pendent un estudi complet de l'activitat d'aquesta durant els més de cent cinquanta anys que estigué en funcionament, tant a l'Hospital General com la tasca a les presons. Amb tot plegat, se podria afegir una mica més de llum a la història de la beneficència a Mallorca durant l'Edat Moderna i valorar la participació de les institucions religioses en aquesta. La Congregació de l'Esperit Sant del col·legi de Monti-sion en constitueix un exemple.